

Berlin Devlet Kütüphanesi “Türkçe ve Türki El Yazmaları Çalışmaları: Giriş Çalıştayı” İzlenimleri

Impressions on Berlin State Library “Turkish and Turkic Manuscript Studies: An Introduction Workshop”

Özhan Sağlık* ve Ozan Yıldırım**

Öz

Berlin Devlet Kütüphanesi tarafından Türkçe ve Türki dillerdeki el yazmalarının genel özellikleri ve bu eserlerin kütüphanelerde nasıl ele alındığı hakkında bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştaya Türkiye’yi temsilen bu çalışmanın yazarları katılmıştır. Çalışmada, program süresince tartışılan hususlar belirtilerek, edinilen izlenimler değerlendirilmektedir. Çok değerli el yazmaları bulunmakta olan Türkiye’de de, ilgili kurumların Türkçe el yazmaları konusunda çalıştaylar düzenlemesi konusunda farkındalık oluşturması ümit edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: El yazmaları-Türkçe; el yazmaları-Türki diller; Berlin Devlet Kütüphanesi; Almanya.

Abstract

A workshop was organized by the Berlin State Library on the general characteristics of manuscripts in Turkish and Turkic languages and how these works were handled in libraries. This workshop was attended by the authors of this work on behalf of Turkey. The impressions obtained by specifying the issues discussed during the program has been evaluated in the study.. It is hoped that in Turkey, where valuable manuscripts are available, the relevant institutions will raise awareness about organizing workshops on Turkish manuscripts.

Keywords: Manuscripts-Turkish; manuscripts- Turcic languages; Berlin State Library; Germany.

Giriş

Berlin Devlet Kütüphanesi (BDK) tarafından Türkçe ve Türki el yazmaları konusunda Berlin’de 27 Mart - 1 Nisan 2017 tarihleri arasında 6 (altı) günlük bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştaya çoğunluğu akademisyen ve yüksek lisans/doktora öğrencisi 34 (otuz dört) kişi katılmış olup, kütüphanecilerden katılım olduğu da görülmüştür. Çalıştaya, Cambridge Üniversitesi Yakın ve Orta Doğu (Ön Asya) Departmanı Müdürü Yasmin Faghihi ve Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Eserler Sorumlusu Sara Yontan’ın katılımları dikkat çekmiştir. Ülkemizdeki kütüphanecilik camiasından çalıştaya katılanlar ise bu çalışmanın yazarları olmuştur.

BDK’nın Avrupa’daki en büyük Şarki koleksiyonlarından birine sahip olduğu belirtilmektedir. Kütüphanede 140 (yüz kırk) farklı dil ve 70 (yetmiş) farklı yazı türünde erişime

* Doktora öğrencisi. İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: ozhan.saglik@gmail.com
PhD student. Istanbul University Information and Records Management Department.

** Uzman. Celal Bayar Müze ve Kütüphanesi. e-posta: ozan.yildirim@tccb.gov.tr
Expert. Museum and Library of Celal Bayar.

açılmış olan yaklaşık 43 (kırk üç) bin adet el yazmasının bulunduğu ifade edilmektedir (Berlin Devlet Kütüphanesi [BDK], 2017a). Bu sayı yeni çalışmalarla artırılmaktadır.

BDK, daha önceki senelerde Ermenice ve Farsça el yazmaları ile ilgili çalıştaylar düzenlemiştir. Türkçe ve Türki dillerdeki el yazmaları hakkında çalıştay talepleri üzerine 2017’de bu konu hakkında da bir çalıştay gerçekleştirilmiştir (BDK, 2017b). Söz konusu çalıştayda tartışılan hususlar aşağıda açıklanmaktadır.

27 Mart Pazartesi

Çalıştay, tarihçi Prof. Dr. Claudia Römer’in Avrupa’daki çeşitli kütüphanelerde bulunan Türkçe yazma eserleri tanıttığı konuşmasıyla başlamıştır. Römer, bu kütüphanelerde bulunan koleksiyonların temel özelliklerini açıklamış, Türkçe yazma eserlerle ilgili hazırlanmış toplu katalogları tartışmış ve yazma eserlerin kataloglanmasında dikkat edilecek hususları yani üstverileri ifade etmiştir. Okuduğunuz çalışmanın yazarları kurumlarındaki yazma eserlerin kataloglanması projelerinde de görev aldıkları için Römer’in belirttiği üstveriler ile Türkiye’de genel olarak kullanılan üstveriler arasında farklılıklar olmadığını gözlemlemiştir.

BDK Şarki Koleksiyonlar Direktörü Dr. Christoph Rauch ise BDK’daki el yazması koleksiyonları tanıtmıştır. Kataloglanan el yazmalarının dijitalleştirilerek erişime açıldığı gösterilmiş, yeteri kadar başarılı bir şekilde kataloglanamayan eserlerin sayısallaştırılmasına rağmen erişime açılmadığı ifade edilmiş ve eserlerin 300 DPI (dots per inch – bir inç alanındaki nokta sayısı) çözünürlükte TIFF formatında sayısallaştırıldığı belirtilmiştir.

Pazartesi günü son oturumda, Prof. Dr. Claudia Römer Viyana Milli Kütüphanesi’nde buldukları mühimme defterinin koşullarını ve nasıl değerlendirildiğini açıklamıştır. Römer, söz konusu mühimme defterinin çok zarar gördüğünü ve okunamadığını belirtmiş, bu sorunu aşmak için gerçekleştirdikleri projeden örnekler sunmuştur.

28 Mart Salı

İkinci günü oturumda Römer, Osmanlı belgelerinin diplomatik özelliklerini açıklamıştır. Bununla birlikte, Osmanlı belgelerindeki filigranlar ile mürekkepleri örnekleriyle göstermiş ve el yazmalarındaki filigranlarla ilgili yapılan ve devam eden uluslararası projeleri belirtmiştir. Ayrıca, Berlin Frei Üniversitesinden Prof. Dr. Clauss – Peter Hause el yazmalarındaki tezhipleri açıklayarak örnekler göstermiştir.

29 Mart Çarşamba

Çarşamba günü Prof. Dr. Römer’in Türkçe el yazmaları ile Osmanlı belgelerinin kataloglanmasında karşılaşılan sorunları açıkladığı oturumla başlamıştır. Bu sorunlar yazarın ve müstensihin belirlenememesi, ne zaman ve nerede yayınlandığının bulunamaması olarak belirtilmiştir. Öğleden sonraki oturumlarda, katılımcılar gruplar halinde Türkçe el yazmalarını kataloglama uygulaması yapmıştır.

30 Mart Perşembe

Donau Üniversitesi’nden konservatör ve restoratör Patricia Engel, el yazmalarının korunması hususunda açıklamalar yapmış, el yazmalarının korunması konusunda gerçekleştirilen projeleri ifade etmiştir. Engel, ayrıca mürekkep ve kâğıt üretiminde kullanılan malzemeleri tanıtmış; Şarki, Hint ve Batı ciltleme yöntemlerini göstermiştir. Sonrasında ise katılımcılar el yapımı kâğıt üretmiştir.

31 Mart Cuma ve 1 Nisan Cumartesi

Cuma günü, Humboldt Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ingeborg Baldauf Orta Asya’daki Türk-İslam dönemine ait el yazmalarının gelişimini, tarihsel yönlerini ve dil, alfabe, yazı türü gibi özelliklerini anlatmıştır. Ardından katılımcılar, Türki el yazmaları kataloglama uygulaması yapmıştır. Cumartesi günü ise Ingeborg Baldauf, Türki dillerdeki çeşitli el yazmalarını tanıtmış, BDK’daki Türki dillerdeki el yazmalarından örnekler sunmuştur.

Değerlendirme

BDK’nın Türkçe ve Türki dillerdeki yazma eserler hakkında yaptığı çalışmaya daha çok akademisyenlerin ya da yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin katıldığı görülse de az sayıda kütüphanecinin katılımı dikkat çekmiştir. Cambridge Üniversitesi’nden Yasmin Faghihi ve Fransız Milli Kütüphanesi’nden Sara Yontan ile pek çok konuda görüş alışverişinde bulunulmuştur. Bu görüşmeler, daha çok Avrupa’daki Türkçe yazma eserlerin kataloglanması ve erişime açılması için Türkiye’deki yetkili kurumların gerekli işlemleri yapma noktasındaki niyetlerinin nasıl somut adımlara dönüşebileceği üzerine gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Fransa ve İngiltere’deki toplu katalog çalışmaları, dijital görüntülerin uzun süreli muhafazası için koruma kopyalarına dair uygun formatlar gibi konular hakkında da tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların ilerleyen zamanlarda ülkemiz açısından olumlu kazanımlara dönüşeceği düşünülmektedir.

Çalıştayda, Avrupa’da üretilmiş yazma eserler hakkında, eserlerin filigranı, ne zaman ve nasıl üretildiği, bugüne kadar nasıl korunduğu gibi hususları aydınlatan pek çok projenin gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu tür projelerin Türkçe yazma eserler için henüz gerçekleştirilmediği bilinmektedir. Türkçe yazma eserlerle ilgilenen/ilgilenecek araştırmacıların bu konuda pek çok çalışma ortaya çıkarabileceği fark edilmiştir.

Türkiye’de değerli yazma eser koleksiyonu olan pek çok kütüphane bulunmaktadır. Ülkemizde de bu konuda emek veren çok değerli uzmanlar mevcuttur. Türkiye’deki uzmanların diğer ülkelerdekine göre daha çok sayıda el yazmasıyla çalışma fırsatı bulduğu bilinmektedir. Bu nedenle, BDK’nın yaptığı böyle bir çalıştayı Türkiye’de düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalıştayda ayrıca yurt dışındaki araştırmacıların Türkçe yazma eserlere oldukça önem verdiği fark edilmiştir. Türk uzmanların Türkçe yazma eserler hakkında daha kapsamlı açıklamalar sunabileceği düşünülmüş, bu düşünceden hareketle Berlin’deki Türkiye Büyükelçiliği’ne bir ziyarette bulunulmuştur. Bu ziyarette, Büyükelçiliğin Berlin’de Türk uzmanlar tarafından gerçekleştirilecek bir çalışmaya ev sahipliği yapması fikri değerlendirilmiştir.

Çalıştay aracılığıyla Türkçe ve Türki dillerdeki yazma eserlerin BDK’da nasıl ele alındığı yerinde incelenmiştir. Yazma eserlerin detaylı bir şekilde kataloglandığı, kataloglanamayan eserlerin erişime açılmadığı görülmüştür. Eserlerin en az 300 DPI çözünürlükte sayısallaştırıldığı ve ücretsiz olarak erişime sunulduğu anlaşılmıştır. BDK’nın yazma eserleri ülkemizden daha iyi koşullarda erişime sunduğu kanısına sahip olunmuştur. Bu durumun ülkemizde gerçekleştirilecek çeşitli araştırmalarla doğrulanması gerekli görülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de yazma eserlerin kataloglanması ve erişime sunulması konusunda bir kurumun öncülük etmesi beklenmektedir. Bu kurum için Cumhurbaşkanlığı öne çıkmaktadır. II. Abdülhamit Kütüphanesi’nin İhyası Projesi, yazma eserlerin nitelikli koşullarda erişime sunulması, zenginliğimizin farkına varılması ve yeni araştırmaların gerçekleştirilmesi konularında önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Teşekkür

Desteklerinden dolayı Celal Bayar Müze ve Kütüphanesi ile İstanbul Üniversitesi'ne teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynakça

BDK (2017a). *Orient - Digital*. Erişim adresi: <http://www.orient-digital.de/content/index.xml>

BDK (2017b). *Oriental Department News*. Erişim adresi: <http://staatsbibliothek-berlin.de/en/about-the-library/abteilungen/orient/aktuelles/>